

OMLADINA

GLASILO JUGOSLOVENSKE NAPREDNE MLADINE

Uredništvo in uprava: Tomanova ulica štev. 3. — Telefon štev. 2974. — Račun poštne hranilnice štev. 15.471. — Izhaja trikrat mesečno. — Naročnina letno 35 Din. — Številka 3 Din.

Ob desetletnici.

Desetletnica najjačjega akademskega društva na ljubljanski univerzi! Že ta oznaka sama nam daje dovolj povoda, da ob tem jubileju povdarimo mentaliteto jug. napr. akademskega društva Jadran. Značilno je, da je jugoslovensko napredno akademsko društvo najjačje na ljubljanski univerzi. To dejstvo dokumentira zrelost in globoko jugoslovensko prepričanje ogromne večine slovenskega inteligenčnega naraščaja.

Jadran je bil v desetih letih delovanja med akademsko mladino v resnici glasnik zahtev in teženj našega študenta, njegov vodnik in njegov učitelj. V dolgi dobi desetih let pa je bil in ostal Jadran vedno glasnik enakih teženj in enakih zahtev. To pa je mnogo. V človeškem življenju pomeni decenij kratko dobo, v življenju akademskega društva pa je decenij dolga doba, ki mora nujno v sebi pokazati razlike. Članstvo akademskega društva je kratko. Štiri ali pet let in društvo je povsem obnovljeno. Druge osebnosti dajejo društvu drug značaj, nova generacija hitro prežene starejšo generacijo in pokaže nova stremjenja in novo mišljenje.

Branko Alujevič:

S narodom za narod.

Narod predstavlja veliko amorfnu masu, puno potencialne energije. Narod je bit države i svake organizacije, on je subjekt mednarodnog prava. — Pojam naroda obuhvaća sve ljude, koji su jednog izvora i tvore duševnu skupnost, ponajviše govore i istim jezikom.

Mi predstavljamo inteligenciju te se razvijamo u duhu novih vremena i zahtjeva. Naš je napredak vidan na svim poljima tehnike, kulture, sociologije itd. Inteligencija je dio svog naroda, ona je samo organ na narodnom tijelu; razvoju organa mora slijediti razvoj cijelog tijela. Ne smijemo u svom razvoju izlučiti sebe iz ostalog naroda; ne smijemo sami doći do neke visine, koja nas stvara posebnim faktorom te onda propagirati tekovine ostalom narodu, kao nekom manje vrednom faktorom. U tom je slučaju moguće, da narod ide jednim putem, a inteligencija čisto suprotnim, što dovodi do nepremostljive razlike: inteligencija gubi značaj narodne inteligence. To je dakako štetno za čitav narod, zato moramo u svom razvoju podržavati veze sa ostalim narodom, te ga voditi istim razvojnim putem. Djak mora svoj postepeni razvoj propagirati što većem broju osoba. Ne smije nikada biti prekinuta veza između djaka i ostalog naroda, osobito ne za vrijeme akademskih nauka. Danas se događa, da sveučilištarci rade samo u društvima, a pri tome nopće ne informiraju na-

Tudi v Jadran se v tem letu nekako tretjič obnavlja članstvo, tretja generacija nastopa ali pa je že stopila na vodilna mesta. Ali kljub temu je Jadran v vsej tej dobi ostal zvest sam sebi, zvest svojemu programu in dosleden v svojem delu.

Vpliv Jadrana se v našem naprednem življenju kaže vedno bolj in bolj. Takega upliva pa je treba. Današnji čas zahteva jugoslovensko orijentiranih, socialnih, svobodomiselnih in značajnih ljudi. V tem duhu vzgojeni Jadranaši pa bodo najboljša garancija izboljšanja naših razmer, zakaj Jadran je najjačje jugoslovensko akademsko društvo.

Ob desetletnici pa si je J. N. A. D. Jadran svesten tudi svojih bodočih nalog. Podprt od svojih starešin iz Slovenije, Tabora in Adrije bo nadaljeval svojo pot. Nastopali bodo v društvu novi ljudje, porajale se bodo v društvu nove misli in nove ideje, a Jadran bo ostal vedno en in isti: kakršen je bil pred desetimi leti in kakršen je ob svojem desetletnem jubileju.

rod o svom napretku. Svršetkom nauka dolaze u narod, ali ovaj ih ne pozna, stoga moraju žrtvovati mnogo energije za pridobivanje općih simpatija. — Potrebno je, da naš rad prenesemo u narod, te organiziramo javna predavanja i putovanja po državi. Ne moramo i ne trebamo braniti narod od germanizacije ili drugih upliva, jer imamo vlastitu državu. No moramo narod pretvoriti u jaki faktor, koji je uvjeren u svoju snagu. Moramo dati narodu jaku oporu u kulturnom napretku, te moramo izvesti kulturno jedinstvo naroda.

Moraju se organizirati i mobilizirati sve narodne sile, bez obzira na njihov značaj, u koliku su one konstruktivne. Mobiliziranje sila je silno važno, ali trajno je njihovo organiziranje, koje mora biti svestransko i temeljito.

Organizacija je ili sredstvo širenja i obrane moralno-vjerskih načela ili sredstvo širenja socijalno-političkih principa ili pak sredstvo obrane staleških i ekonomskih interesa. Te svrhe davaju organizacijama glavno obilježje, one ih karakteriziraju. — Organizacija predpostavlja ljude jednakih načela i ciljeva, koji se udružuju radi lakše obrane zahtjeva i potreba. Takova je organizacija i država, koja predpostavlja ljude jednakih gospodarsko-političkih interesa.

Čovjek je jedinka u službi naroda, on je vječit koliko je njegov narod vječit. Iz toga vidimo, da čovjek kao pojedinac teško izdržava životnu borbu. Njegova individualnost se iztiče unutar organizacije, unutar države. Organizacije bez pojedinaca ne može posto-

jati, jer je ona stvorena radi njih, a ne oni radi nje.

Važnost organizacije se opaža osobito danas u borbi socijalnih načela: trajnih uspjeha ima samo dobro organizirani pokret.

Organizacija je važna i na političkom polju, jer tako stranke nijesu navezane na retoričke uspjehe kandidata, već je organizacija kao precizan stroj, koji daje tačno izračunane rezultate.

Važnost organizacije izaziva potrebu njenog stvaranja, zato danas niču nove organizacije, koje su strogo specificirane. Organizacija je preduvjet veličine naroda i pokreta.

Najbolje ćemo se odužiti svome narodu, ako stupimo u njegove vrste, te ga nastojimo organizirati.

Oorganizacija mora počivati na strogim načelima kooperacije ljudi istog staleža i staleža uopće. Potrebna je najprije saradnja među ljudima istih želja i potreba, a onda između tih i ostalih ljudi. Mora vladati harmonija, koju možemo lakše doseći, ako mjesto hiljada i hiljada interesa nastupe samo interesi većih subjekata, t. j. organizacije. Sve organizacije, koje se tiču istog staleža i istih potreba, moraju biti jedinstvene i organizirane u istom savezu. Savezi rade opće međusobno, te su pod kontrolom države, koja pazi na njihov rad i vrši funkciju posrednika. Rad saveza mora biti usredotočen prema jedinstvu naroda, te je u toliko i državna vlast dužna da dava direktive.

Potrebno bi bilo, da se u našim društvima otvore posebni tečajevi, na kojima bi se praktično izučilo vodje organizacijskog pokreta; a ovi bi onda priredjivali tečajeve po selima i odgajali članove budućih organizacija.

Snaga organizacije se opaža naročito na gospodarsko-socijalnom polju. Tako se danas mnogo govori o zadrugi, kao vrlo važnoj pojavi na gospodarskom polju. — Zadruga je najbolje rješenje u borbi kapitalističkog društva i socijalističke općine. Ona uzima ljude kakovi jesu, te ih odgaja u duhu samopomoći. Zadruga je prihvatila sistem kapitalističkog društva, samo su joj ciljevi socijalistički. — Organizacija u socijalnom smislu priječi iskorišćavanje čovjeka pojedinca.

Kulturne su organizacije kod nas silno potrebne, jer mogu ostvariti jaku i jedinstvenu narodnu kulturu. Kulturni rad mora približiti čitav narod, zato je i kod različite inicijative potrebno skladno djelovanje.

Kad smo organizirali sve narodne sile, oživotvorili smo naše prvo načelo:

Narod je najveći činio.

Stvorili smo nešto, što opravdava naš naziv narodnih vodja.

Zadovoljili smo načelo:

S narodom za narod.

U drugom deceniju našeg rada moramo ispuniti narodne nade, moramo raditi prema novim zahtjevima i potrebama.

Početna kriza je minula, a na obzorju opazamo znakovne nove borbe, koja dovodi do sigurne pobede.

Simulo je sunce slobode, nek sine sunce jedinstva i bratstva!

»...Na prsih si braća leže,
Nova ljubav sad ih veže!...«

(Preradović).

Dr. Fran Göstl:

Nekoliko spominov na »Slovenijo«.

(Prispevek za »Spomenico« l. 1923, ki pa ni izšla).

Spomini na dijaška leta so vsakomur draga, zlasti ona, na vseučiliško dobo, na dobo vseučiliškega velikomestnega življenja, kjer se je razširilo obzorje, pridobilo znanje in izkristaliziral značaj.

Ognjišče slovenskega dijaštva je bilo ob mojem prihodu na Dunaj društvo »Slovenija«, zlasti ko si je čez nekoliko let skupno z »Zvonimirom« ustanovila svojo čitalnico. Tu je bilo zlasti prijateljsko občevanje s starejšimi dijakmi — rojaki, a tudi ono s kolegi drugih slovanskih narodnosti, blagodejno in vplivno. Ko sem prišel (jeseni 1883) na Dunaj, je bil predsednik »Slovenije« filozof M. Murko (sedaj vseučiliški profesor v Pragi), podpredsednik jurist Dolenc, ki je umrl kot dijak za jetiko, odborniki jurist Tuma odvetnik v Ljubljani, jurist Mahkovec (poznejši policijski šef v Trstu) i. dr., sami resni mladi mošje, ki so nam bili v dober vzgojvalni vzgled. Kdor bi sodil dijaško življenje po prof. Debevčevem spisu »Do zmage«, v »Domu in svetu«, bi dobil povsem napačno sliko. Oni spis je strankarsko tendenciozen in zatrjuje lahko z mirno vestjo, da vsaj jaz nisem bil nikdar udeležen pri kakem onih blasfemičnih pogovorih in shodih, katere opisuje, ako so se sploh vršili. Umevno je, da je vsakdo izmed nas prebolel ono dobo dvomov in negacij v verskih stvarih, a pri tem niti edenkrat nismo niti jaz niti moja družba prekorali meje dostoinosti. »Slovenija« nam je bila sicer dostikrat vir zabave, a se je gibala v mejah vesele družbe izobražencev; gojilo se je petje in humor je cvetel baš takrat, ker so tekmovali nekateri kolegi med seboj in združeni vprizarjali vesele burke. Najraje so travestirali javno življenje in domače razmere. Nad vse je uspela parodija Murkove promocije »sub auspiciis«. Izdajali so tudi »Krokarija«. Najboljši humoristi

so bili V. Zupanec (ali Drašlerjev Fik), ki se je pozneje izgubil in umrl v revščini na Moravskem. F. Milčinski (višji sodni svetnik in priznani slovenski pisatelj) ter Murko mlajši, profesorjev brat, pozneje živinozdravnik v Bosni.

Gojilo se je pa tudi slovstveno delovanje in kritika v »literarnem odseku«. — »Slovenija« je po zgledu nemških društev uvedla trakove kot društveni znak; dva kolega sta imela radi tega v Pratu neljubo afero, katero je Stritar v »Lj. Zv.« ožigosal, v ostalem pa ni bilo radi tega neprikl. Vsako leto se je prirejal koncert s komerzom — obiskovale so so slične prireditve drugih slovanskih akad. društev, — najvažnejše pa je bilo osebno občevanje. Hrvati so tedaj v velikem številu posečali dunajsko univerzo, zlasti medicinci, ker so bili takrat dunajski izpiti v Translajtaniji že pripoznani in veljavni. Marsikako prijateljstvo se je sklenilo, a tudi med drugimi smo imeli dosti osebnega znanstva. Pozneje, ko sem bil vrsto let voljen za podpredsednika, sem marljivo deloval v društvenem prospehu. Prirejali smo tedaj zlasti poučne ekskurzije v razne zavode (drž. tiskarno, zvezdarno, muzeje itd.). Ustanovil se je sabljaški klub, ki je našel nekaj nasprotstva a ni nikdar imel kakih agresivnih namenov. Saj je bil poznejši prvi predsednik »Danice« zdravnik in politik dr. Janković — najprirednejši sabljač. Zlasti po mojem prizadevanju se je priredil mesto komerza po koncertu ples. Bilo je mnogo nasprotstva in pomislekov, zlasti je strašil nekatere mnogo večji izdatek, uspeh je bil pri prvi prireditvi »Pri zlatem križu« popoln, in prvč precejšen prebitek v korist podpornega društva. Slovenci smo imeli vedno dobre pevce, Hrvati pa tamburaše (pozneje so ustanovili v »Slovanski besedi« mešan tamburaški zbor) in ti so skupno nastopali. Bil pa je vedno tudi kak odlični slovenski umetnik na dunajski operi (basist Weiglein) ali konservatoriju (Pogačnik-Naval, poznejši slavni pevec); ki je sodeloval pri prireditvah. Pevce je pa dolgo let vodil navdušeni Slovan. Čeh Jiřík, ki je bil na predlog Kušarja (poznejšega advokata v Kranju in velikega Sokola) izvoljen za »častnega pevovodjo« »Slovenije«.

Obične društvene zборе so radi pohajali dunajski Slovenci, a tudi domačini, zlasti državni poslanci. Spominjam se izza prvih let, da nas je rajni Božidar Raič v govoru o domovinski ljubezni tako navdušil, da smo ga dvignili in na ramah nosili po dvorani.

Lepo edinstvo med dijakmi pa se je nekoliko skalilo, ko se je uresničila ideja, katero je donesl na Dunaj nadebudni, žal tako zgodaj umrl Iv. Vencajz, — da se je ustanovila

»Vesna« kot prvi slovenski dijaški list. Ideja je bila gotovo dobra in prava — dasi čas za uresničenje morda še ni bil ugoden. »Vesna« je vršila svojo nalogo vestno. Ko se je vršil v Ljubljani naslednje leto l. katoliški shod, so sklenili voditelji ustanovitev »katoliških« akad. društev. Pojavil se je še večji razkol, prišlo je do nekaterih jako neljubih dogodkov, katere pa raje pustimo pozabljene. Zagotovim pa vse sedanje »Daničarje«, da od strani »Slovenije« in nji zvestih dijakov, med njimi skoro vseh »Vesnjakov«, ni izšla nobena sovražna akcija ter so se prej ko slej ohranila osebna prijateljstva.

Vesna je s 3. letnikom prenehala. V nji so se prvič pojavili mnogi mladi talenti, predvsem Govekar in Murnik, ki sta si pozneje v slovenski literaturi priborila častno mesto.

Moji spomini na »Slovenijo« so vobče svethi in veseli. Prva brezskrbna dijaška leta in poznejša, v borbi za obstanek, ki so povzročila, da sem postal »stara hiša« — so z njo v zvezi, kajti pri vsi mizeriji sem bil vedno njen pridno delaven član. Opisal sem v glavnih črtah to dobo. Bili smo pa tudi, še par let, dasi le na pol oficijelno čez počitnice na Dunaju ostali »Slovenijani«, središče ondotnega družabnega življenja za one učitelje, ki so prišli v tečaj za rokotvorna dela. Prirejali smo jim vsak teden prijateljski sestanek s prosto zabavo. Izmed učiteljev omenjam umrlega pesnika Freuensfelda, s katerim sem se pobratil že prvo leto na Dunaju, ko je bil ondi, ako se ne motim, v kurzu za meščanske šole, in ki je pozneje prišel še enkrat na neki počitniški tečaj.

A tudi v ostalem je »Slovenija« pridno delovala med dunajskimi Slovenci in Slovani. Mnogi njeni člani so bili člani »Slovanskega pevškega društva«, »Slovanske besede«, »Sokola« itd. Pri sestankih starejših dunajskih Slovencev so radi videli dijake, zlasti pevce kot svoje goste. Udeleževali so se raznih slovanskih prireditev. Ko je (menda 1892) leta bila narodopisna razstava v Pragi, so priredili dunajski Slovani poseben vlak, med udeleženci je bilo veliko številno slov. dijakov, ki so bili od praških dijakov bratsko sprejeti.

Največje važnosti in vrednosti so bila trajna znanstva in prijateljstva. Starejši in mlajši smo si bili enaki. Omenil sem že nekatere znamenitejše in delavnejše »Slovenjane« pripomnim pa naj še par imen. Janko Babnik (pred. dež. višjega sodišča, ki je sestavil slovensko pravno terminologijo), Jos. Mantuani (muzejski ravnatelj v Ljubljani), ki si je pridobil zasluge zlasti z raziskavanji o slovenskem glasbeniku Jakobu Gallusu). Fr. Regally (podpreds. drž. sod.), dr. Rosina

Francè Gerželi:

Naš pokret.

4.

Borba, ki se vodi med raznimi skupinami, na raznih področjih, nobenemu ne obeta stvarne zmage; zakaj ta borba je slična pokolju, kjer vsi do neke mere izkrvavijo, zato se borbe često sklepajo z dogovori, kajti vsak dogovor jim je le počitek, v katerem spet iščejo in črpajo novih moči za nadaljno borbo. In ravno iz tega je razvidno, da nikakor ne obstoji osnova, na kateri bi se dalo izvesti stalno pomirjenje in pravično uravnoteženje.

Često se govori, da bi za osnovo stalnega pomirjenja lahko služila istovetnost interesov. Iz načelnega stališča je ta trditev pravilna, a v praksi težko vzdrži, ker se namreč interesi identificirajo le z materijalnimi

koristmi. Količina materijalnih dobrot — kolikorkoli velika — je omejena; kar se daje enemu, to se odvzema drugemu. »Čim več imam materijalnih dobrot, tem boljše živim, a čim boljše živim, tem boljše zame. Čemu naj torej odstopam drugemu nekaj od onega, kar lahko sam vzamem, kar je zame koristno in dobro?« Med ljudmi, ki igrajo glavno vlogo v političnem, industrijskem in trgovskem življenju, je težko najti take, ki so pripravljeni razmišljati o tem, ali je potrebno sorazmerno odstopati materijalne dobrote v imenu človečnosti, v imenu zmage moralne pravičnosti, kateri pripada najvažnejše mesto med našimi interesi. Jasno je, da so vsa taka razmišljanja zavrnanja kot brezpredmetna, kajti pri obračunavanju ljudske materijalne koristi ne morejo priti v obzir. Če je torej izključena ta edina osnova, na kateri se lahko interesi poedinca združijo z interesi vseh — zakaj moralna pravičnost storjena prvemu človeku, obogati v ravno toliki meri tudi dru-

gega človeka, onega, ki odstopa materijalne dobrote prvemu, — tedaj postaja istovetnost interesov mogoča le na osnovi »realnega ravnotežja moči.« to je, v bistvu sama sebe zanika. V tem slučaju se borba lahko nadaljuje, a končala se bo takrat, ko izginejo vsi, ki se borijo.

Iz prej razloženega je razvidno, da je izhod prekleto težak; človeške mase si stoje nasproti, polne sovražnosti, med njimi ni slutiti težnje o kakršnemkoli ravnovesju. Vse skupine se zanašajo le na svojo lastno moč in organiziranost. Na osnovi »ravnotežja moči« pa je mogoče uspeti samo na ta način, da se vzpostavijo dobe miru, v katerih se bodo zbirale nove moči za nove borbe, a borbe bodo postajale vse uspešnejše v smislu propadanja onih, ki se borijo. Smo morda zdaj, v dobi mednarodne borbe, bližje ustvarjanja večnega miru nego smo bili kdaj prej? Se li kaže na področju borbe med delom in

advokat v Celju, Fr. Vidic (pozneje urednik drž. zakonika, sedaj dvorni svetnik v Ljubljani), dr. Jakob Žmavc (gimn. profesor v Mariboru). V 3. letniku »Vesne« sem opisal nekdanjo dijaško kavarno in njene goste. Tam prj »Treh gracijah« so se zbirali pred ustanovitvijo lastne čitalnice slovenski dijaki ter so nekateri znamenitejši gostje pontretirani v humoristični obliki. Uverjen sem, da nikdo od opisanih ni bil žaljen, temveč da je bil in je še danes vsakemu vesel spomin na vesele dijaške čase.

Mnogo let je poteklo od tega časa in mnogoterega nekdanjih tovarišev in prijateljev krije črna zemlja. Preostali pa se jih pri slučajnih sestankih spominjamo z ljubeznijo in videči, da postajajo naše vrste čimdalje bolj redke, čutimo, da se i nam bliža čas odpoklica. Morda ne bo zamancem brez haska, ako jim načrtamo vsaj nekoliko spominov. V tem smislu sem ustregel vaši želji. Seveda čas in razni dogodki, zlasti oni žalostne dobe velike svetovne vojne, so povzročili, da so ti v mnogih ozirih že zelo obledeli, da so tu in tam nenatančni.

Ivan Kolar:

»Glas juga« in »Jugoslavija«.

»Glas juga« v Ljubljani 1. 1914.

Meseca marca 1914 je pričel izdajati V. M. Zalar revijo »Glas juga« z namenom, organizirati jugoslovansko publicistiko. Program je napisal Avgust Jenko:

V uvodu konstatira, da je jugoslovanski pokret preživel že prvo fazo svojega razvoja: dobo impulzivnega hotenja, fanatičnega radikalizma, ojačenega pod neposrednim vtisom epohalnih zgodovinskih dogodkov (na Balkanu!). Nastopa faza hladnejšega razmišljanja, mesto borbene retorike nastopa teoretično znanstvena diskusija (»Veda« l. 1913!), plamteči idealizem je zanetila tiha, a tem intenzivnejša vera v komično realizacijo cilja. Stadij modernega jugoslov. gibanja naj podpre revija »Glas juga« v teoretičnem razpravljanju in znanstveni poglobitvi, a zanemariti se ne sme praktična propaganda ideje.

Jugoslovanski nacionalni razvoj smatra kot del splošnega svetovnega razvoja. Kot vodilne ideje programu nove revije poudarja moderno, znanstveno utemeljeno naziranje o nujnosti politične, gospodarske in kulturne avtonomije modernih narodov:

»Ideja nacionalizma ima temeljiti v dejstvu, da je vsakemu narodu mogoč svoboden

kapitalom sploh izgled, da se vprašanje reši v obojestransko zadovoljstvo?

Z vsjo svojo tehnično kulturo iščemo in tipljemo vedno na istem mestu, ki ne vodi k izhodu. Samo v propad vodijo take in slične borbe. Propad ali rešitev — to je ono, za kar gre. Rešitev pa je mogoča le na ta način, če se zavemo, da je nemogoče ustvarjati kulturne vrednote brez izpolnjevanja moralnih načel. To se pa ne da izvesti zakonodajnim potom. To je dolgotrajen proces, za katerega je potreba več pokolenj. Današnji položaj se brezdvomno ne more na mah temeljito spremeniti, a če bo uspelo — v dobi relativnega miru, ki ga lahko pričakujemo — vzgojiti naraščaje v drugem duševnem izražanju, kjer bo čut pravičnosti zavzemal med »interesi« ravno tako vidno mesto kot težnja za materijalnimi dobrotami, takrat bodo zamci z lahkoto našli rešitev onih življenjskih vprašanj, ki se nam zdijo trenutno nerešljiva. (Dalje sledi).

razvoj in svobodno udejstvovanje njegove individualnosti le v nacionalni državi. Modernemu mišljenju sta država in narod istovetna pojma... Element modernega svetovnega razvoja... je postajanje nacionalnih kultur...

Vsaka resnična kultura je in mora biti nacionalna (!); le taka more obogatiti zakladnico svetovnih kulturnih pridobitev s pozitivnimi vrednotami, ki so rezultat individualnih elementov nacionalne psihe. Svoboden kulturni razvoj je najsvetejši privilegij vsakega naroda...

»Iz teh splošnih načel izvajamo ideologijo jugoslovanskega nacionalizma. Zahtevamo ujedinjenje sorodnih jugoslovanskih narodnostnih skupin v en narod jugoslovanski, politično avtonomen in kulturno svoboden.«

K tem načelnim idejnim temeljem dodaja praktičen program: naj se registrirajo vsi pojavi nacionalnega življenja Jugoslovancev z vidika splošnega svetovnega razvoja, ideja jug. nacionalizma, gospodarska vprašanja bodočnosti itd... Med sotrudniki so obravnavali: M. Marjanović iz Zagreba o »dobroti i jakosti« Hrvata-Slovana.

Vasa Stajić iz Pančeva poroča o »novosrpskom pokretu u Ugarskoj« okrog mesečnika »Novi Srbin«, ki je pričel izhajati septembra 1. 1912. v jugoslovanskem pravcu.

Borivoj Jevtić iz Sarajeva »o nacionalnom optimizmu«, o veri v nacijo.

A(nton) M(elik) z Dunaja zgodovinsko kritično sliko o probuji avstrijskih narodov, ki jim je zaviadala Avstrija še v času, »ko narodova, ljudska volja ni pomenila nič«.

Iz Petrograda (Leningrada) se je oglasil Janko Lavrin s člankom o »naši inteligenci in naši kulturi«, ki krvavo pogreša lastnega narodnega kulturnega centra, ker je vsa »profilirana s tujimi vplivi«, ker hlepi bolj po diplomah kakor po kulturi in se ne zaveda, da so njene kulturne in politične aspiracije čisto »avstrijske« (avstrijsko nacionalne).

Vprav za današnjo dobo (l. 1930!) zanimivo radi aktualnosti je načelo S. Galogaže (jednog Srbina iz Hrvatske) v članku o »čirilici i latinici«, kjer pravi: »Danas je već prosto nesnošno trpeti dva pisma. Treba je odbaciti čirilicu, i latinicu primiti kao zajedničko srpsko-hrvatsko-slovenačko pismo«. Odločitev prepušča Srbom (upravo Srbijancima), od katerih pa pričakuje edino zdravo rešitev, uvedbo enega pisma, a to bo latinica.

Iz ankete o jug. vprašanju v »Vedi« l. 1912 in 1913 povzema Avg. Jenko succus: Rezultat ankete je primeroma zadovoljliv, ker je zelo velike inicijativne vrednosti. Želi pa, da bi se vršila anketa v prvi o temeljnem jugoslovanskem vprašanju, ki se pa ne tiče skupnega jugoslovanskega jezika, kamor je krenila skoro vsa anketa. (To je bilo zanj v principu že rešeno vprašanje: skupen književni jezik). Jedro temeljnega problema mu je v tem: »ali je v smislu zgodovinskega razvoja, da nastane en jugoslovanski narod, ali je opazati stremljenje po ujedinjenju sorodnih skupin, ali je združitev edina garancija za obstanek in boljšo bodočnost Jugoslovancev itd.«

O srbski omladini v Bosni poroča B. Jevtić iz Beograda.

Iz književnih poročil je najvažnejši članek V(ladimira) F(abjančiča) o »Književnih novostih«, ki so izhajale kot leposlovni tednik v Zagrebu pod uredništvom M. Marjanovića. Namen tednika je bila koncentracija in pregled hrvatske, srbske in slovenske beletristike. Poročevalec pogreša Slovencev v sotrudniškem odboru in med naročniki.

R. Katalinić-Jeretov dramati rojake v revolucionarni pesmi: »Što ćeš, budi jagnje — probudi se jednom!

I budi mi orle i budi mi lave,
i znaj da su ruke stvorene tek zato,
da tirane dave!

Ivo Vojnović kliče srbskemu seljaku »tajanstveno Slovo Spasenja: Smrt je podjedena Smrcu!«

V maju 1914 je izšla 2. in to tudi zadnja številka »Glasa juga«. Za slovenske kraje je imela prilogo tiskane in pisane azbuke.

M. Pavlović iz Beograda objavlja članek »o mediusobnom odnosu južnoslovenskih plemena«. (Izraza »pleme« in »narod« sta dobila v tej dobi za Jugoslovane svojo specijelno pojmovno vsebino, radi česar vlada še danes pravcata terminološka zmeda glede teh dveh izrazov in njima odgovarjajočih pojmov. Smatra tudi Bolgare le za »pleme«, čeprav imajo razen kulturne tudi gospodarsko in politično samostojnost). Rezultat te filološke razprave o Kopitarjevi »panonski teoriji« glede starocerkvenoslovenskega jezika in o današnjih »južnoslovenskih dialektih« je tale:

»...u naše vreme vrši se jedan velik kulturno nacionalni proces stvaranja jedne velike južnoslovenske kulture i nacionalne sinteze iz elemenata slovenačkih i srpsko-hrvatskih. Ovoj zajednici, kad ona bude dobila svoj pun izraz, verovatno će prići i bugarski narod«. (Le v tej zvezi imenuje Bolgare »narod«).

M. Bartulica iz Beograda piše o »hrvatskom nacionalizmu«: »Hrvati kao deo jugoslovenske celine mogu da donesu nama ovima samo ono što je svima zajedničko a to je: pravo hrvatstvo, nacionalno hrvatstvo, hrvatstvo Zrinjskog i Kvaternika... Mi smo Hrvati zato što smo Srbi i zato što smo Slovenci«. (Propagandna retorika!) »Beograd prestonica kraljevine Srbije je hrvatski grad. U njemu žive Hrvati zato jer su Srbi i zato jer su oni Slovenci«.

A(nton) M(elik) nadaljuje razpravo o avstrijskih slovanskih narodih — o Poljaki in Rusih. (V 3. in naslednjih številkah je imel namen razpravljati tudi o južnih avstr. Slovanih, kamor baš meri glavni cilj razprave, a 3. štev. ni več izšla!)

Špiro Soldo z Dunaja piše o Bosni i Hercegovini, kojih narod se razvija v muslimane in kristjane; muslimani imajo absolutno gospodarsko in politično premoč, ki jo tudi izkoriščajo na škodo že itak brezpravne kristjanske raje. Muslimani izrabljajo drž. oblast proti raji in proti drž. oblasti. V glavnem so muslimani nositelji turške državne misli, a kristjani čuvarji narodnih tradicij in borci za narodno svobodo. To so pravoslavni kristjani, ki so si ohranili i vero i cerkev nacionalno! Oni čuvajo vero in vera njih v narodni zavesti. Iz teh raste jugoslovanski pokret.

Iz Petrograda se spet oglašja Janko Lavrin z besedo o »sedanji kulturni krizi in južnem Slovanstvu«.

Epoho imenuje »epoha kaosa«, v katerem se mešajo evropske rase, narodi, kaste, vere in kulture v smradu kulturnega močvirja, a nad močvirjem plava in se smehlja večni »filišter«. Kaj bo iz tega? Kakor v Ameriki: civilizacija bo zadivila in požrla kulturo. A Evropa ima pravo biti utrujena, saj je že dala sadove kulture. Toda Slovani?! Mi nimamo še te »pravice«. Dosedaj smo bili še brez poklica v svetovni kulturi in zgodovini — poiščimo si ga! Ohranimo predvsem svojo individualnost, ta nam ohrani naš jezik. »A kar se tiče specialno nas Slovencev, lahko ohranimo ostanke svoje individualne duše samo v zvezi z jugoslovensko dušo, z enim kulturnim težiščem, z eno kulturno smerjo, ako hočemo imeti svojo kulturo in ako hočemo imeti splohi kulturo. Poiščimo si torej predvsem direktivo jugoslovenske kulture.«

Z združitvijo pravoslavni in katoliških Slovanov si napravimo prvi most čez prepad, ki je ločil vse Slovane stoletja.

Mato Vučetić iz Prage zahteva preporod Sokolstva, ki ne zadovoljuje več, ker ne družijo, ne zbira in ne vzgaja v narodnem duhu in jedinstvu.

Drobne vesti vsebujejo književna poročila. Uredništvo opozarja na skrb za ameriške Slovence, ki jim preti angliciziranje.

Zadnje vrste prinašajo vest o smrti velikega Jugoslavana in propagatorja jugoslovanskega nacionalizma † dr. Jovana Skerlića; umrl je v Beogradu 15. maja.

S to številko je pa umrl tudi sam »Glas juga« na ukaz zadnjikrat »vsemogočne« Avstrije.

Klub in revija »Jugoslavija« v Pragi l. 1914.

Idejni vodja jugoslovanskega pokreta v Sloveniji, na Dunaju in v Pragi je bil Avgust Jenko. Za »Glasom juga« v Ljubljani je ustanovil v Pragi v početku l. 1914 klub »Jugoslavija« za praške akademike vseh jugoslovanskih narodnosti. Klubovo glasilo se je takisto imenovalo »Jugoslavija«. Izšli sta 2 številki. Že se je sklenil dogovor s konzorcijem »Glasa juga«, da se reviji fuzionirata v eno in preneseta svoj sedež v Zagreb. A vlada je preprečila izvedbo tega načrta s tem, da je ustavila izhajanje obeh revij. Predno je mogel najti pokret nov modus za ustvaritev novega jugoslovanskega idejnega glasila, je pričela pisati zadnje poglavje osvobodjenja — svetovna vojna.

Avgust Jenko je pomagal pisati to poglavje s svojo srčno krvjo kot srbski dobrovoljec in žrtvoval za idejo samega sebe. Padel je v bitki pod Cer-planino pri vasi Tekeriš v noči 16. na 17. avgusta 1914.

Dr. St. Rapč:

Odlomki.

V jeseni leta 1919. smo se našli v mali dvorani Narodnega doma v Ljubljani. Par miz in stolov ter omara, ki nam jo je zapustila dunajska »Slovenija« je bil ves naš inventar in z njim tudi izčrpano naše premoženje. In vendar smo polni veselja in ponosa zahajali v svoje akademsko svetišče, saj nam je vsem šlo le za ideje, ki bi jih lahko imeli, da nismo hoteli stopati svoja svobodomiselna pota. Glas Janžeta, ki nas je bil že preje v predvojnih letih klical na okup, nas je zval tudi to pot in utiral pota našemu pripravljalnemu delu za ustanovitev akademskega društva v novem univerzitetnem mestu svobod-

ne domovine. Raztepenj po svetovni vihri na raznih delih sveta na frontah smo se vračali starejši na akademska fla, mladi naši tovariši pa so se z navdušenjem priključili pokretu in mu dali živahnosti in mladostnega entuziazma. Začeli smo!

Kdo se z veseljem ne spominja na delo, ki ga je izvršil »Jadran« v prvih letih ustanovitve naše univerze! Mal je bil broj pionirjev, odtehtal pa je v vseh važnih vprašanjih, ki jih je imela reševati takratna akademska omladina ogromno množico nasprotnikov, ustvaril si je ugled in z njim ostgural stalno naraščanje članstva. »Jadran«, naslednik »Slovenije« na Dunaju se je zasilal v nove razmere in uspešno nadaljeval delo za integralno jugoslovenstvo in pravo svobodomiselnost.

Po izvršenih pripravljalnih delih je bil kot prvi predsednik novoustanovljenega akademskega društva izvoljen idealen borec za jugoslovenstvo naš primorski rojak Čok. Kljub krali boleznim, ki mu je žal tako kmalu ugasnila luč življenja, si je z brezprimerno pridnostjo in taktičnim nastopom kmalu priboril tudi pri nasprotnikih veljavo in ugled in ostal če tudi ne kot predsednik »Jadrana« pač pa kot najvažnejši činitelj pri ekonomskem urejanju problemov našega akademika skozi dolge semestre vzor pravega »Jadranaša«.

V vrzel, ki je nastala po odhodu Janžeta in Čoka me je postavila volja tovarišev... Debatirali smo, nabito polni naši predavateljski lokali so pričali, da z vso paro delamo na samoizobrazbi, kresale so se misli, tudi do strastnih zagovorov različnih tez je došlo, a vsikdar je nadvladala misel, da smo »Jadranaši« enota, ki se v polni meri poskuhuje pravice svobodnega razvoja poedinca v prospeli celoti. Glumili smo na naših domačih odrih, ponesli slovenska klasična dela med brate na jug in s tem vrši pravo apostolsko delo jugoslovenstva. Prepevali smo in šahirali, tudi zavrteli smo se veselji svoje mladosti, pa če prav je bila mala dvorana in pozneje le stransko soba Narodnega doma vedno kot mravljišče, nikdar pri vsem društvenem udejstvovanju nismo zanemarjali svojih študijskih dolžnosti. Tovariški napram vsakomur pa so morali »Jadranaši« vendarle od časa do časa kar najodločneje zastopati svoja načela proti tovarišem iz nasprotnih taborov in tu bo zgodovina početkov akademskega gibanja v Ljubljani morala beležiti borbenost, ki je bila integralen del borbe za svobodno univerzo in akademsko svobodo vobče. Ta prva leta »Jadranovega« obstoja moramo upravičeno imenovati njegovo borbeno dobo, ki mu ni dala izvesti notranje organizacije v vse

detalje, ker ga je stalno potrebovala na straži za obrambo svobodomiselnega in jugoslovanskega znača mlade univerze. Nehote se človek danes spominja tistih lepih borbenih časov svobodomiselnega jugoslovanskega studenta, v svobodni Jugoslaviji, ko je moral za to svojo iskreno izpoved biti psovan s »priveskom« in »izdajalcem« naroda in slovenstva. Pa je zdržal »Jadranaša«, ni mu bilo mari hrupa onih, ki so se prodali za skledo leče in si pustili vezati misli in roke v edinem razdobju človeškega življenja, kjer je lahko svoboden v pravem pomenu besede, na akademskih tleh. In ko zremo starešine na to dobo v doživljanju sedanosti nam je in ostane svetla in dragocena zavest, da je bila pot, ki jo je »Jadranašem« pokazala svobodomiselna omladina bratskih društev v preteklosti, prava in kar je največ vredno, postavila nas je z njimi vred v sedanosti med ono ono manjšino, ki samozavestno more zreti v obraz vsakomur v zavesti, da ni postala jugoslovanska šele s 6. januarjem 1929.

Inko:

»Preporod« in »Omladina«.

»Omladina« je objavila spomladi 1914. l. poziv:

»Eksekutiva narodnega radikalnega dijaštva iz kroga »Omladine« in »Preporoda« je sklenila, pozvati dijaško skupino »Preporod« in ostala napredna društva na sestanek v počitnicah, da se doženejo eventualne difference in se jasno precizirajo, ker smatra jugoslovansko vprašanje v taktičnih in principijelnih ozirih za prereno in prevažno, da bi se smelo razblijati, romati po časopisju od Poncija do Pilata in končno celo radi malenkosti nesporazumljenja škodo trpeti. Eksekutiva upa, da se bodo odzvala vabilu vsa napredna društva in klubi.«

V početku l. 1914. se je ustanovil v Ljubljani »Slovanski klub«. Pripravljal je za mesec avgusta prvi skupni izlet na jug. Vsakdo je lahko uganel, kam na jug. Kaj naj bi pomenilo »Slovanskemu klubu« v Ljubljani »na jug«, menda ne na Hrvaško! Jug. dijaška počitniška zveza je imela že 2 leti pravico do četrtinske vožnje po vseh srbskih železnicah!

Kakšno bo zborovanje eksekutive nar. rad. dijaštva in kakšen izlet »Slovanskega kluba« meseca avgusta l. 1914., za to so vedeli izletniki komaj toliko kot za svojo smrt. Na jug je šel edini Avgust Jenko, tako kakor si je želel kot dobrovoljec v srbski armadi.

Vekoslav Bučar:

Dri Lužiških Srbih.

Začetkom junija 1929 so se pričele v Mišnu (nem. Meissen) na Saškem velike nemško-nacionalne prireditve v proslavo tisočletnice obstoja tega mesta. Nemški listi so že nekaj časa prinašali pozive na to svečanost in to z velikim uspehom. Od 2. junija dalje se v Mišnu dnevno neprestano zgrinjajo množice nemškega naroda, prireditve se vrši za prireditvijo...

Te svečanosti nas ne bi zanimala, da ne pomenijo one nož v srce lužiško-srbskega naroda. Nemci namreč ne proslavljajo letos samo tisočletnice »der deutschen Porzellanstadt Meissen«, nego oni proslavljajo predvsem svojo zmago, ki so jo pred tisoč in enim letom izvojevali nad srbskim delom polabsko-slovanskega rodu. L. 928. so Lužiški Srbi na mestu kjer se danes nahaja mesto Mišno, doživeli svoje Kosovo. Tega leta so

Germani obsodili Lužiške Srbe na počasno a gotovo izumiranje.

Srce narodno zavednega Lužiškega Srba krvavi. Njih solze pozivajo tiho svobodne slovenske narode, naj jih ne puste umreti, ker oni so, čeprav majhni, še vedno zvesti materi Slavi.

Mišenska tisočletnica me je vzpodbudila, da posebiti Lužico in Lužiške Srbe ter jim tako pokažem, da niso sami v svoji žalosti, ampak da baje tudi daleč doli na slovanskem jugu bratsko srce, ki sočustvuje z njimi.

S prijateljem Jožetom sva se dogovorila, da potujeva 15. junija. On se vrača v Jugoslavijo preko Draždan in zato sklene napraviti z menoj kratek skok do Budyšina.

I.

Zgodno jutro je. Berlinske ulice so še kakor izumrle. Prometa skoro še nikakega; samo tu in tam skali tih jutrani mir kak »taksi«, ki križari po ulicah in išče zaslužka.

Cestna železnica še ne vozi, niti podzemsa, niti avtobusi. Ne preostane drugega, ka-

kor da si najameva »taksi« in se z njim odpeleja do Anhaltskega kolodvora, odkoder odhaja ob šestih osebni vlak proti Draždanom.

Precej časa vozi vlak med hišami berlinskih predmestij, mimo prijaznih vrtnih hišic in vrtnih kolonij, predno privozi v lepo, plodno ravnino. Žitna polja z dozorevajočim žitom ter majhni borovi gozdovi švigajo mimo nas. Vlak se ustavlja, sprevodnik kliče imena postaj. Mahlov, Dobrilug... Nekaka čudna čuvstva prevzamejo človeka, ko se ob teh slovanskih imenih spomni, da je povsod tukaj bival slovanski rod in da se še po žilah večine nemških prebivalcev teh krajev pretaka slovanska kri.

V Draždanih izstopiva na glavnem kolodvoru, odkoder je najlažje doseči Feldherrenstrasse, kjer stanuje slavni lužiško-srbski skladatelj Bjarnat Krawc. Pot naju vodi po lepi Praški in Grajski cesti do Labe, od tu na desno pod umetnostno akademijo in v desetih minutah stojiva pred hišo sivolasega umetnika, ki ga pa, žal, misva našla doma.

(Dalje sledi.)

O B Z O R J A

Francè Gerželj:

Pridi...

Pridi in me s križa odreši,
pridi, topla, bela žena,
pridi o Marija Magdalena
in mi pozabe omamne v čašo nalij.

Pridi, ko mi solnce poslednjič rane prižge,
da ti dam vso strast, vso bol, vse vroče želje,
ki so na križ me razpele.

Pridi in s svilenimi lasi
moje rane ugasi
in z belimi rokami
mrtve sanje vzdrami!

J. Dolar:

Iz cikla „Večer“.

Dan je nagnil svojo glavo
in na tvoje tihe roke
je kanil večer.

Tvoje roke so zlat kelih
moje trudno-žalostne duše,
ki sanja o tebi.

I. Dolar:

Ogljar.

Sedela sta v kavarni. Pripovedoval ji je nekaj, ona pa ga je molče poslušala.

»Da, gospodična, v vsakem človeku je atom Boga. Tudi v zločincu. Le težko ga je spoznati, kajti skrit je v njem, kakor v tabernaklju. Redki so, ki ga vidijo in spoznajo. Jaz sem ga videl in še zdaj me je groza.«

Prisedel je bliže. Njegove oči in lica so mrzlično žarela. Ona se je plaho odmaknila. Nadaljeval je tiše:

»V vsej fari so ga zaničevali. Doma je bil daleč od naše vasi. Ob ponedeljkih je prihajal na delo — bil je ogljar — soboto pa je odhajal. Ko sem ga prvič videl, se mi je zdel ogaben. Ves blaten je bil od zemlje in oglja. Lasje so mu bili zmršeni in zlepljeni. Roke, te črne roke, so vpile o delu. Toda imel je čudovite oči. Tako gleda dete, ki še govoriti ne zna. Čim bolj je pil, tem bolj so mu žarele in plesale pod težkimi obrvmi. Njegov glas pa je bil visok in hrupav. Črko r je izgovarjal zelo težko, kakor Nemci. Bil je v veseli družbi in jim stoji nekaj razlagal. Kakor kak nazdravni govor. Na koncu jim je napil. Ko je videl, da ga omizje vzpodbujajo, oni, ker jim je res ugajalo, oni pa, da bi se mu smejali, je zopet vstal s kupico v roki in nazdraviljal. Bog ve za kaj! Silno slavnosten je bil njegov glas. Tedaj je prišla mimo natakara Ana. Na temenu zvita kita, ozke črne obrvi — kakor vranje peroti, vse to ji je dalo nekak aristokratski izraz. Govorila je svežlo in čisto, kakor da bi kraguljčki peli. Njena rdeča ustna so vabila, vabila. Slavnostni govornik je pričel jecljati. Nagnil se je jo hotel objeti; toda ona se je prav hitro umaknila in rekla: »Pijanec ušivi!« Saj ni bilo omalovaževanje v njenem glasu. Menda je bilo veselje ali le mladost. Toda on je pogledal tako plaho s svojimi otroškimi očmi, da se je vse omizje zasmajalo. Glasno in bučno. On pa se je zrušil na stol, naslonil svoje roke na mizo, skrnil svoj obraz med nje in zajokal. Tako mehko in nežno, kakor bi ga bilo strah vzbuditi svojo bolešč. Vsi so se nehali smejati in začudeno so gledali na njegova trepetajoča ramena.«

Umolknil je in se ozrl na njo. Toda tudi ona je molčala. In tako sta molčala oba: on in ona.

Francè Gerželj:

V svetišču.

Kakor prozorne, begotne sence drhtimo
v svetišču večnega Molk a;
s pogledi drug drugemu tipljemo v sree
in vsi molčimo
in vsi strašno trpimo.

Vse bi dal
za eno samo svetlo besedo,
ki bi razklala okamenelo molčanje
in žareče prižgala v naših duš nočne temine
davno zasluteno luč.
O, pa ko da so nam duše brezsvetne
se sklanjamo tihi in trudni, v pričakovanju
pod mrtve oboke
in vijemo roke,
v odrešenje hrepeneče.

Književnost.

Lojz Kraigher:

Na fronti sestre Žive.

Dvoje svetov sva — vse
zaman! V moji naturi pre-
vladuje čuvstvenost, v Tvoji
— razum. (Str. 78.)

Dva svetova trčita v tej drami skupaj. Rojnik, v čigar naturi prevladuje čuvstvenost, stoji na stališču, da se človek svobodno predajaj čuvstvom in nagonom. Sam pravi: »Ne ljubimo samo z dušo, tudi s telesom ljubimo, — pred vsem s telesom! Duša bi morala biti vodnik, pa je telo vodnik« (str. 86). — — — »Vsi skupaj smo zaleteli, igrače smo, da se z nami žogajo nagoni« (str. 89). Vendar pa se dobro zaveda, da se upira sam velesili: »Vem, da se maščujejo vsi trije — družba, cerkev in država.« (Str. 75.)

Njegova žena Pavla pa, v koje naturi prevladuje razum, stoji na stališču one morale, na kateri sloni država, družba in cerkev. Ker pa je sama za boj z Rojnikom preslaba, mora pasti, da se ob njej pokaže življenjska nezmožnost Rojnikove morale. Ona je sicer mrtva, toda morala, ki jo je zagovarjala, triumfira.

Tehnično ima drama nekaj napak: Dvogovor med Rojnikom in Pavlo, v katerega bi se morala priostri vsa drama, je za odkriti boj med obema svetovoma premedel, ker je mnogo predolgoven. 26 strani čiste filozofiranja o morali je za oder gotovo preveč in se mora ob vprizoritvi občutno krajšati. Razen tega je videti v drami neko hlastanje za efekti. (N. pr. scena v tretjem dejanju, ko sence okenskega omrežja križajo Pavli obraz, da vidiš kakor lobanjo mrtveca... ali scena v četrtem prizoru tretjega dejanja z damo v črnem.) Sploh pa mistična simbolika dame v črnem, kot vtelesenju zle usode naturalistični drami ni v prid, čeprav utegne na odru ugajati, kakor ugajajo zgodbe o strahovih. Razen tega ima ta dama v črnem prav obilno zlahto. (Jurčičeva Vrza, po imenu celo Wedekindov »der verhiillte Mann« in mnogo drugih.)

Osebe so risane jako ostro. Večno zdravi in veseli Rojnik ali dr. Konj, o katerem pravi general: »Takšna sila, a? Takšna sila! — Konja pošljemo na fronto, — on nam izvaja zmago, on nam jo — izkrohota!« (Str. 19.) Ali mirna, dostojanstvena Pavla. Ne zdi se mi pa prav dosledno, da Hrenovko, ki jo komaj pozna, naproči, da volhuni za njenim možem. Simpatično in dobro je očitana sestra Živa, dekle, ki v njem kar polje življenje. Tudi intrigantka Hrenova je živa oseba. General je naš stari znanec iz najrazličnejših vojaških dram in operet. Kaj so bili vsi avstrijski generali ena oseba?

Sicer pa kaže drama kljub tem slabostim Kraigherja kot našega najmočnejšega pisatelja erotičnih motivov.

V dobri in spretni režiji bo drama na odru žela mnogo uspeha. (J. D.)

Josip Jeras, Planina smrti. Ljubljana 1929. Samozaložba. Cena v platno vezane knjige 28 Din, broširane 20 Din.

V avtorjevi samozaložbi je pred kratkim izšla knjiga pod gornjim naslovom. So to dobrovoljčevi spomini iz časa srbskega umika čez Albanijo leta 1915., ki se ga je g. Jeras kot jugoslovanski dobrovoljec sam udeležil.

G. Jeras je odšel v začetku leta 1914. kot sokolski prednjak v Srbijo, kjer je bil v Valjevu na gimnaziji nastavljen kot telovadni učitelj. Tu ga je dohitela svetovna vojna in avstrijski konzulat ga je pozval, da se vrne v Avstrijo. Temu vabilu se ni odzval, ampak je vstopil v komitsko četo vojvode Vuka, s katero se je udeležil nekaj bitk. Ranjen je nato nekaj časa prebil v bolnici, po okrevanju pa je zavzel razna zaupna mesta v srbski armadi, dokler ni tudi on moral nastopiti pot srbske Golgote.

V »Planini Smrti« riše v 18. poglavjih s krepkimi potezami grozote te nepopisne tragedije naroda, ki je moral za idejo svobode v strašnih okoliščinah zapustiti svojo domovino in jo prepustiti sovražniku. Pisatelj nas vodi v napetem pripovedovanju iz Niša v Kruševac in dalje preko Kosova, Prizrena, Peči, planine smrti Čakora in Podgorice, vse do Skadra, Drača, mimo Krfa in Vida v Italijo in Francijo, kjer je nato pričakal osvobodjenje in ujedinjenje jugoslovanskega naroda. V svojem pripovedovanju se z naglo piete spominja onih tisočev in tisočev, ki so na tej poti pustili svoje življenje za našo boljšo bodočnost.

Knjigo vsem omladinem najtopleje priporočamo. Dobi se v vseh večjih knjigarnah, pri pisatelju (Ljubljana, Levstikova ulica 21/1) ter v uredništvu »Omladine«. V. B.

Jugoslovanski sokolski koledar 1930. Uredil Stane Vidmar. Založil Jugoslovanski sokolski savez v Ljubljani. Cena Din 10.—

Te dni je izšel XI. letnik Sokolskega koledarja, ki ga je to pot uredil br. Stane Vidmar. Poleg običajnega koledarskega dela vsebuje sledeče članke: E. Gangl, Naš drugi zlet; dr. Riko Fux, Deset godina Jugoslovanskog Sokolskog Saveza; dr. Miha Kambič, Ozledni fond JSS. Sledi seznam prireditvev l. 1929., statistični pregled jugoslovanskega, čehoslovaškega, poljskega, ruskega in lužiško-srbskega Sokolstva ter bolgarskih »Junakov«. Koledar, ki ga je okusno izdelala Učiteljska tiskarna, krasi osem slik. Dobi se v pisarni JSS, Ljubljana, Narodni dom.

»SERBSKI STUDENT«.

Prejeli smo 4. št. mesečnika »Serbski Student«, glasila lužiško - srbskega dijaštva. Predsednik Z. L. S. S. (Zwjazk lužiško - srbskeho studentstva) tov. Jurij Henčl v lepem članku »Naš hodowny zjězd w Khróscicach« poziva lužiško dijaštvo na božični shod, ki se je vršil 26. in 27. p. l. Sledi članek »W Radworju šeri!« nadaljevanje potopisa »Do Wysokich Tatrow« in poročila zveze. Kot zaključek lista je objavljen program božične dijaške svečanosti. V četrtek 26. decembra je bilo ob 15. uri zborovanje dijaštva in naroda. Na njem sta poleg drugih predavala tudi tov. Jurij Cyž o pravu in sodstvu starih Slovanov ter tov. Jurij Henčl o temi »Kaj nam je treba?« Zvečer je bil zabavni večer, na katerem je nastopil naš tenorist Djordje Jovanović, konzervatorist v Berlinu, z jugoslovanskimi narodnimi pesmimi ter lipski akademiki z igro »Hody w serbskej holi«. (»Božič w lužiški pusti«.) V petek 27. decembra je bil idejni tečaj s predavanji: Čiril - Metodijaska doba in razvoj lužiško - srbskega pismovstva do danes (tov. Pawol Wowčer), glavna poglavja lužiško - srbske zgodovine (tov. Jurij Krous), lužiško - srbska narečja (tov. Powol Wirt), lužiško - srbske narodne pesmi (tov. Powol Nedo) itd. Zvečer se je vršila božičnica.

»SOKOLSKE LISTY«

Osma številka lužiško-srbskih »Sokolskih Listov«, ki že peto leto izhajajo v Budyšinu kot glasilo Lužiško-srbskega Sokolskega Saveza, je posvečena Jugoslaviji in jugoslovenskemu Sokolstvu. Prvo stran krasi slika staroste JSS br. Engl. Gangla, nato pa sledi članek »Iz zgodovine jugoslovenskega Sokolstva«, ki ga je za to številko napisal br. Vekoslav Bučar. Med tekstom se nahajajo slike br. dr. Oražna, br. dr. Murnika, br. Stuklja ter prizor s Kosovega polja. V članku »Mi in Jugosloveni« razpravlja M. N.-N. o potovanju br. Jana Skale po Jugoslaviji, o predavanjih in člankih br. V. Bučarja, o Nowakovi razstavi slik v Ljubljani ter o vsesokolskem zletu v Beogradu. Sledi zahvala Lužiških Srbov JSS, ki je posvetil v avgustu številko »Sokolskega Glasnika« Lužiškimi Srbom, prevod sokolske pesmi »Naša stara prava« ter članek »Slava neslavljenim«.

»Sokolske Listy« so najboljši lužiško-srbski mesečnik. Urejuje ga br. Michal Nawka. Vsem prijateljem najmanjšega bratskega slovanskega

naroda list toplo priporočamo. Naroče se pri: »Schmalersche Buchhandlung, Bautzen i. Sa., Lauengraben 4 (Serbski Dom).

Cankar in Cankarjeva družba.

Cankar: »Vsak grim v Močilniku mi je ljubši od vse prostrane tujine, vsak ljubljanski smrkavec od vseh teh prijaznih tujih ljudi.«

(Ivan Cankar: Glose k »Zgodbam iz doline šentflorjanske«, Ljubljanski Zvon XLVI, 1926. V. številka, str. 321.)

Cerkvenik: »Ni ga kraja, ki bi ga bolj morala ljubiti, nego katerikoli kraj . . . Ni ljudstva, ki bi ga mogla manj ljubiti, nego ljubim to ljudstvo, čigar jezik govorim.«

(Angelo Cerkvenik: »Daj nam danes naš vsakdanji kruh«, izdala in založila Cankarjeva družba v Ljubljani, str. 132.) J. D.

Ivan Kolar:

Akademsko društvo »Slovenija« na Dunaju 1869 - 1919.

1. Prva Slovenija

Zgodovina slovenske akademske omladine zavzema nedvomno zelo važen del v slovenski kulturni zgodovini.

Iz zdravega rodu so izhajali že pol tisočletja učenjaki in dičili tujim narodom kulturne institucije s svojimi talenti. Na dunajski univerzi je bil marsikak rojak »de Carniola«, »de Styria«, ki so dosegli čast rektorja in dekana med številnimi rojaki akademskimi učitelji. Relativno jih ni baš malo, ki so si s svojim delom ustvarili mesto v svetovni zgodovini. Vtopili so se v splošni evropski kulturi, k svojemu narodu se niso več vrnili. Pojem narodne kulture je bil še nepoznan. Zbudila ga je šele romantika in mu dala svojo bistveno vsebino in obseg.

Prvo narodno kulturno ustanovo nam je dala verska protestantska reformacija z ustanovitvijo slovenske knjige. Čeprav je bil njen namen zgolj praktičnega, versko propagandnega značaja, to ne more zmanjšati njenega dalekosežnega pomena v zgradbi narodne kulture. Podrl je Trubar za vse večne čase naziranje, »die windische Sprache sei so grob, dass man sie weder schreiben noch lesen könne«. Svojim rojakom napiše prvo knjigo in jih imenuje »**slubi Slouenci**« in Dalmatin imenuje njihovo »**grobno špraho**« kulturno »**Slouenflki jesik**«.

Dve stoletji nam je služil jezik zgolj kot praktično civilizacijsko občevalno, sredstvo, dokler ga ni Žiga Cojz v svoji pristni narodni akademiji dvignil na stopnjo najjačjega kulturnega faktorja. Narod se tega ni zavedal še pol stoletja potem, čeprav je dokončala med tem svoje narodno kulturno delo že druga narodna akademija, Prešernova.

Kakšno je bilo naše življenje pred marčno revolucijo 1848. leta? Socijalno in duhovno strelco. V sami domači cerkvi ljudstvo ni našlo utehe, zakaj prenapeto strogi janzenizem ga je gonil iz cerkve nehote; ljudstvo se je cerkve balo. Knjiga kulturnega obzorja pa mu je bila zaprta.

Iz tega obupnega stanja ga poskuša rešiti struja mendikantskih redovnikov. Ustanavlja veselo družabno versko življenje v bratovščinah. Vodnikovo praktično prosvetno delo na Kranjskem, Jarnikovo na Koroškem, Staničevo na Primorskem in Slomškovo na Štajerskem dobiva razmah v ustanavljanju bralnih šol po župniščih in privatnih hišah. Gospodarska ustanova »Kmetijske družbe« spretno širi svoj časopis »Kmetijske in rokodelske novice«.

Preživljali smo v tem zadnje dni pred »pomladjo narodov«.

Ljudstvu se odpira pot v šole. A pot preko šole vodi še vedno samo v lemenat in samostan vsakogar, ki noče biti izobčen iz domače hiše kot razdedinjene. Posvetne inteligence ne prizna in je tudi — nima. Le posamezniki se cepijo s poti tradicije in si »prosti voljo« vero in postave, vero v moč svobodnega duha in postave vesti. Malo jih je, a visoko stoje, kultur-

no korakajo v jedni vrsti z duhovi velikih prosvetljenih evropskih narodov: Cojz, Linhart, Vodnik, Kopitar, Jaka Zupan, Čop, Prešeren in njihovi učenci. Iz naroda so in narodni so, a med narod ne morejo in narod ne more do njih. »Oče slovenskega naroda« so v diplomatski službi ultramontanizma. Bleiweis, sam v srcu pristaš svetovnega nazora prosvetlencev, zataji srce, ker mu pravi razum, da je skleda leče več vredna kakor prepričanje. Podoba, kakor bi kultura ne bila za narod, kjer je njeno edino pravo mesto.

Tako nas je našlo 1848. leto, ki je zbudilo avstrijske narode. In Slovenci? Bili smo nepripravljeni, da bi mogli pojmovati, kaj so pomenili tisti dnevi za — narode. Kako neki, ko še nismo bili narod: narodne zavesti še ni bilo v masi. Odkod? Kulturno smo bili na primitivni stopnji, le s težavo smo prebirali komaj molitvenike, poskušali čitati »Kmetijske in rokodelske novice«, jezik nam je bil le golo občevalno sredstvo, narodne zavesti nismo poznali. Odkod naj bi jo vzeli? Odkod! O, imeli bi »odkod« jemati narodno zavest — če bi imeli posrednika med narodno akademijo naših prosvetlencev in narodom, posrednika, ki bi vršil tisto velevažno podrobno organizatorno delo v dobi probuje avstrijskih narodov. In kdo naj bi bil tisti posrednik, učitelj, tolmač, agitator ljudske prosvete? — **Omladina!**

Organizirana omladina! Organizirana v skupni ideji, organizirana v sistematskem delu za propagando idej naših prosvetlencev, organizirana tako, da bi seglo njih podrobno delo do zadnje vasi vseh slovenskih pokrajin. Kakšna podpora bi bila to narodnim prosvetnim delavcem Vodniku na Kranjskem, Jarniku na Koroškem, Staniču na Primorskem, Slomšku na Štajerskem!! Ne tvorile bi Karavanke danes naše meje, ne bi . . . O, misel, béži od perspektiv v preteklosti, da ti ne objame srca malodušnost!

Šele marčna revolucija je vžgala v naši maloštevilni inteligenci in njenem naraščanju tleče iskre narodne zavesti v mogočen ogenj narodnega in političnega preporoda. Zagorel je tako močno, da je mahoma zdramil celo patrijarha Bleiweisa v Ljubljani. Dne 29. marca 1848 se je zbralo na Dunaju 44 Slovencev in rodila se je prva »Slovenija«, po svojem bistvu politično društvo. Program je bil izražen že v imenu samem: nič več Kranjcev, Korošcev, Štajercev, Primorcev — **združena Slovenija!** Klic, ki je odmeval z Dunaja preko Ljubljane po vseh slovenskih pokrajinah. Brž je ustanovil v Ljubljani Bleiweis slovensko politično društvo. In narod je ponavljal sedem desetletij klic za zedinjeno Slovenijo, najjačje in najveličastnejše ob koncu šestdesetih let na »taborih«.

Dne 28. aprila so oficijelno proglasili ustanovitev dunajske »Slovenije«. Za starosto so si izvolili F. Miklošiča, poznejšega prvega slavista na dunajski univerzi. Svoje zahteve so formulirali sledeče: enakopravnost Slovencev

z drugimi avstrijskimi narodi, slovenske osnovne šole, ustanovitev realke in kmetijske šole, ustanovitev vseučiliških stolic za slovenščino, poslovenjenje zakonov, namestitvev v Sloveniji slovenščine zmožnih uradnikov in nekaj gospodarsko praktičnih zahtev.

V Gradcu so priredili zborovanje, ki se ga je udeležilo 300 Slovencev. In v Ljubljani je priredilo »Slovensko društvo« z dunajsko »Slovenijo« 13. in 14. maja dva shoda, kjer so sprejeli v bistvu program »Slovenije« z dodatkom v peticiji, da zahtevajo ustanovitev slovenske univerze v Ljubljani.

Enako društvo »Slovenija« se je ustanovilo tudi v Gradcu, kjer je bil med vodilnimi člani Stanko Vraz. Obe »Sloveniji« sta se udeležili slovanskega shoda v Pragi dne 5. junija. Doma sta posegli v volilni boj za državni zbor in izvojevali zanj 16 Slovencev! Žal, državni zbor je cesar razpustil že meseca oktobra in »Slovenija« je morala zaključiti svoje delo. Dunajska vlada je hitela gasiti ogenj narodne probuje in dosegla uspehe, hvala Bogu, le navidezno »velike«.

2. Druga »Slovenija«.

Minulo je desetletje avstrijskega absolutizma, minila so petdeseta leta 19. stoletja. Med tem je doraščal Fran Levstik, idejni vodja porajajoče se nove slovenske struje — »Mladoslavencev«. Na Dunaju so se ogrevali študentje za narodno zavest ob domači pesmi. V svojo sredo so vabili Hrvate, Srbe in Bolgare in se družili s Čehi, od katerih so se naučili marsičesa že v revolucijskem letu 1848. Na Dunaju je ustanovil Val. Zarnik »Slovensko pevsko društvo«, Simon in Davorin Jenko sta užigala slovenstvo in slovanstvo s svojimi pesmimi. Na Dunaj so prišli »Vajejci«. In novo ustavno leto 1861. je rodilo drugo dunajsko »Slovenijo«; za predsednika so si izbrali »vajejca« Frana Erjavca, poznejšega našega prirodoslovca in leposlovca. Imeli so sobotne sestanke, razpravljali o pismenih sestavkih in govorih svojih predavateljev. Tu se je razvijal poznejši »taborski« govornik Val. Zarnik. Statutov si niso hoteli postaviti, zapisanih zakonov niso marali imeti, preveč jih je žejalo po svobodi, a zametavali so le formo zakonov, dejansko so jih izpolnjevali, namreč etične zakone svoje vesti. Saj se je udeleževalo teh sestankov 50—80 zborovalcev! Nemška burševska društva so zanesla tudi v slovenske vrste junaške pohode na boj s pestmi. Od njih so sprejeli tudi dvobojevanje, česar se je otrsela šele zadnja generacija pred vojno in razvila proti dvoboju propagando v svojem glasilu »Omladini« (1904—1914).

Slovenska inteligenca se je množila, njen naraščaj se je jačal baš v teh kritičnih dneh, ko je začelo cvesti zavedno renegatstvo. Kaj je bil glavni povod renegatstvu? Pri šibkih naturah kruhoborstvo, opravičujoč se pa z maloštevilnostjo svojega naroda, radi česar so mu odrekli možnost individualnega kulturnega razvoja (Dežman!). Imeli smo pa tudi nasprotno tipe (Costa je zamenjal svojo nemško suktnjo za mandat med slovenskimi prvaki).

Parlamentarno so se borili z »burši« ob volitvah v odbor akademske čitalnice (»Ak. Leschalle«). Sami so ustanovili z drugimi Slovani »Slovensko čitalnico«, Dav. Jenko pa »Slovensko pevsko društvo« in prirejali so »slovenske plese«. V živem spominu jim je bil še Vrazov ilirizem in tako so se porajali iz »Slovenijanov« »panslovani«. Na svoj prapor so dvignili Prešerna in Vodnika, kojega 100 letnico rojstva je proslavila domovina 1859. leta z velikansko slavnostjo. Te in enake prireditve so se udomačile v stalnem programu kulturnega in družabnega življenja slovenske akademske omladine. Druga »Slovenija« je prenehala svoje »oficijelno« življenje še isto leto 1861. radi nekega baje nameravanega napada na »burševce«. Pogrešali je niso, saj so imeli pestro družabno življenje.

3. Tretja »Slovenija« 1869—1919.

Vsa šestdeseta leta so vodili nele idejno kulturno, marveč tudi organizacijsko življenje Slovencev »Mladoslavenci«. Ustanavljale so se »Narodne čitalnice« po vseh pokrajinah, v Ljubljani »Južni Sokol« in »Slovenska matica«. »Zvonec« so nosili sicer prvaki, »zvonili« so

pa »Mladoslavenci« in prevzeli l. 1868 z ustanovitvijo liberalnega političnega časopisa »Slovenskega Naroda« tudi v politiki oficijelno vodstvo, ki so si ga kulturno zavojevali že l. 1866., ko so javno zavrgli vero v utilitarizem v umetnosti »Staroslovencev« in dvignili na prapor Prešerna.

V literarnem krogu je gospodoval na Dunaju Jos. Stritar, umetnostni mentor novi generaciji. Leta 1865. je prišel za njim Jurčič in kasneje še Levstik. Idejni vodje nove generacije niso bili osamljeni. Leta 1867. sta ustanovila Fr. Levce in še danes živeči Fr. Šuklje akad. društvo »Sava«. Levce pravi v svojem »pozivu« na tovariše med drugim o važnosti društva tudi to-le:

»Komu bi srce veselja ne kipel, ako vidi, kako krepko ta društva (Čehov, Slovakov, Malorusov, Srbov, Hrvatov in Poljakov na Dunaji) napredujejo in koga bi nasprono v živo ne peklo, ako premišlja, da mi Slovenci smo edini med slovanskimi dijaki, ki nimamo še enacega društva na Dunaji; koga bi v živo ne peklo, ako vidi, da že celo drugi Slovane spoznavajo potrebo takega društva tudi pri Slovencih ter ga že dolgo imenujejo »Slovenija«, »Triglav«, »Naprej« itd., dasi ga do danes nikjer ni bilo...«

Priglasilo se je koj s početka 38 članov.

Že čez 2 meseca (v januarju 1868) so se »Savani« fuzijonirali s hrvatskim društvom »Velesbitom« v eno, ki so ga nazvali »Jug«. Štel je 63 članov. Pričeli so se razgovarjati z »Omladino srpsko«, naj se tudi ona priključi »Jugu«, a ni uspelo in čez leto dni se je razmaja tudi slovensko-hrvatski »Jug«.

Tako sta Levce in Šuklje z bivšim »savan-skim« pripravljalnim odborom pričela snovati novo slovensko akad. društvo, ki naj bi se imenovalo »Mladika«. Izdala sta sledeči poziv:

»Dragi rojaci in tovariši!

Kakor nas uči zgodovina, ima omladina vsacega naroda na svoje domovine osodo, na njeno srečo ali nesrečo več ali manj vpliva; tudi omladina našega naroda ima torej njegov razvitek, njegovo dušno in telesno blagostanje — da, rekli bi skoro, njegovo prihodnost v svojih rokah... Toda, ako mi, člani slovenske omladine položimo roko na srce ter se vprašamo, kako spolnjemo svojo veliko dolžnost, odkrito moramo reči, da ne tako, kakor bi jo morali. V stranke razcepljeni o najvažnejših vprašanjih i zadevah, ki se tičejo našega naroda, naše domovine, še v principu nismo zložni in jedini. Ako hočemo zadostovati svoji veliki odgovornosti, moramo si misli očistiti, moramo se združevati, moramo si postaviti program ter iz vseh svojih moči delati i živeti po njem...«

Ali ste zadovoljni s tem, da se na Dunaji zraven društva »Jug« in v prijateljski zvezi z njim za čisto slovenske zadeve osnuje čisto slovensko društvo ali ne?...

Prijavilo se je 45 članov in 26. maja 1869 so ustanovili tretjo »Slovenijo«.

Prvi predsednik jur. F. Ullrich je proglasil geslo:

»Vse za svobodo in narodnost!«

Popolnoma svobodomiseln program! Ostal je v bistvu tak do zadnjega dne, dasi so društvo pretresali često revolucionarni sunki, kadar so številčno prevladovali »zmernejši« elementi in stavljali zavoro načelnemu svobodomiselnstvu.

V program so sprejeli vsakoletno sklicanje »študentovskega tabora«, ki naj bi razpravljalo o najaktualnejših narodnih vprašanjih. 14. avgusta 1868 se je vršil v Ljubljani prvi tak tabor; drugega je res organizirala »Slovenija« že čez dva meseca po svoji ustanovitvi, dne 1. 8. 1869 je zborovalo v Ljubljani 90 »velikošolcev« in abiturijentov. Sklenili so v resoluciji sledeče zahteve: Vlada bodi pravična terjavam slov. naroda ter naj ustanovi univerzo v Ljubljani s slovanskim učnim jezikom. Za »višjo književnost« naj sprejmejo vsi Slovani rusično. Druga slovanska stolica naj se ustanovi

na univerzi v Gradcu. Na vseučiliščih, kjer študirajo Slovenci, naj se ustanove akademska društva »na podlagi jednega — svobodomiselnega programa«.

To je bilo v času, ko so se po vsej slovenski zemlji zbirali tasettisoči na taborih in terjali narodnih pravic. Z l. 1870. so prenehali narodni tabori, prenehali pa so tudi študentovski. Še tretji in zadnji se je vršil že v popolnoma novi dobi čez 35 let; priredilo ga je leta 1905. v Trstu narodno radikalno dijaštvo, ki mu je bil duša pokojni dr. Gregor Žerjav.

Društveno interno življenje je bilo vedno živahno, mnogokrat bujno ognjevito zlasti na občnih zborih, ki so jih v prvi dobi imenovali shode. Vršili so se mesečno. Bili so podoba balkanskega parlamenta, a z eno bistveno razliko — bili so načelno pošteni. Vsaka »stranka« je verovala v to, za kar se je borila. Partizanstva mladina ni poznala. Glavni program prosvetnih prireditev so izpolnjevala literarna in znanstvena predavanja, proslave narodnih moč, kar se je često družilo z zabavnimi prireditvami, »slovanskimi plesi« v velikem stilu in ožjimi internimi. Narodne odličnjake so počastili z imenovanjem za društvene »častne člane«. Prva dva, Levstika in Stritarja, je predlagal Tavčar l. 1872., Jurčiča so s tem odlikovali l. 1878., a l. 1901. je postal častni član Tavčar sam. Na svoje prireditve so vabili narodne poslance, jih podpirali v dobi volitev, a jim izrekli tudi hude ukore in nezaupnice, kadar jim niso bili dovolj narodni. Tako se je zgodilo Tomanu; in Razlagu so od vzeli celo častno članstvo, kar pa ni bil osamljen primer v obračunavanju omladine s poslanci. Tako so si privzeli nalogo posrednika med narodom in njegovimi parlamentarnimi zastopniki.

Tako je prevevalo življenje omladincev politično udejstvovanje vsepovsod. To je bila praktična šola bodoče narodne inteligence. Zmagala je liberalna mladoslavenska struja. Levstik, Jurčič, Stritar, literarni možje, a vsi do pasu zakopani v težaškem delu za političen prepoved svojega rodu. Levstik, siloviti gromovnik, ljubljenc dunajske mladine, strah konservativnih starinov Bleiweisovega tabora, Jurčič, dete idilične domače vasi, učenec romantičnih klasikov, stvaritelj večno lepih podob domačih obrazov, je bil vse dni opasan s političnim mečem v glavnem stanu svobodomiselnega tabora, pri »Slov. Narodu«.

Po isti poti so šli njegovi učenci Kersnik, Tavčar in dolga vrsta drugih. Bili so politiki in leposlovci, opravljali posel vojaka in svečnika. Tiste naše slavne »male razmere« malega naroda so tako velevale.

Med najbolj važno delo vseh predvojnih generacij akad. omladine pa spada nesporno tisto vselej prezirano podrobno delo v narodnih društvih. Slovenska Matica, Sokol, CMD, Čitalnice, prireditve kulturne in zabavne, vse je vabilo omladino k delu. To so tisti dragoceni kamni, ki tvorijo zdrav temelj resničnemu narodovemu napredku. Po vojni so se ti temelji močno zamajali!

Dve desetletji je bila »Slovenija« edino ognjišče dunajske omladine. V Gradcu je delovalo vzporedno društvo »Triglav«. V Ljubljani je umrl 1884 zadnji prosvetljeni cerkveni knez Pogačar. Mahničev »Rimski katolik« je izumoval klerikalno etiko in jo propovedoval kot dogmo v boju zoper »svobodno« umetnost in znanost in zoper — narodnost, pogrel stari »nauk«, da je narodnost krivoversko malikovavstvo, ker obožuje »sad babilonskega greha«. Katoliški shod v Ljubljani je bil sad te priprave in ta je rodil brezobziren zid za »verne ovčice«, ki ne smejo več dalje po poti svobodne individualne samoizobrazbe, da ne pridejo do — spoznanja. Zid okrog duha, staro preizkušeno sredstvo rimskega imperializma.

Cepili so se duhovi in na višji ukaz se je morala cepiti tudi akad. omladina. Tako se je odtrgala od »Slovenije« l. 1893. »katoliška« frakcija z ustanovitvijo svoje »Danice«. V javni politiki mladina ni imela dobrih zgledeov. Politika ni bila odkritosrečna, kompromis je bil vedno »neizbežno taktično sredstvo«. A svobodomiseln mladina ni sklenila kompromisa, ni umaknila, ne »ublažila« svojega programa. Prebolela je eksodus, saj z njihove strani ni

bilo povoda za reševanje krize. Krizo je ustvarila katoliška politika, ki ji je bilo protikompromisno načelo zgolj taktična poteza obupnega premaganca, ali zmagati ali pasti — seve trdno prepričana, da do poraza ne more priti.

Na početku novega stoletja je našla nova generacija hladno životarenje v akad. društvu. Z mladeniško samozavestjo so se vrgli v reorganizacijo omladine, osvežili klic Stanka Vraza iz ilirske dobe »Iz naroda za narod«, ustanovili narodno-radikalni program in z graškimi in praškimi rojaki pričeli izdajati smotreno urejevano glasilo »Omladino« (1904 do 1915).

Balkanski dogodki so razmajali slovensko obzorje znova. Že l. 1870. je zborovala mladina na jugoslovanskem shodu, razpravljala o politični združitvi Jugoslovancev. Kulturno zbližanje je propagiral že ilirizem. Ostale so tleče iskricke in balkanski dogodki so jih raznetili. V »Sloveniji« so se zbirali »jugoslovanski« omladinci, a »Slovenije« niso mogli na mah prekreniti in zapustili so jo ter ustanovili svoj »Jugoslovanski klub«, na kojega sestanke so pa prihajali po večini »Slovenijani«, saj ti so tvorili še vedno kader nacionalno usmerjene omladine.

Njeno delo je prekinila šele vojna in utihnile so muze tudi omladini za dolgih pet let.

Vstal je veliki kralj Peter Osvoboditelj in poklonil Slovincem v znak svobode najlepši dar — univerzo. Nova omladina stopa v svobodno življenje v lastni državi. Nove pa so tudi naloge in težje so.

Vekoslav Bučar:

Sokolstvo in omladina.

Sokolstvo je demokratična organizacija, v kateri je mesto za vsakega, ki iskreno želi, da se naš narod telesno in duševno preporodi do one stopnje popolnosti, ki jo je označil že veliki Tyrš. Pod sokolskimi prapori se zbirajo velike armade iz vseh stanov in obeh spolov, pa vendar so si vsi enaki — saj jih veže samo eno, in to je sokolska misel. Poleg delavca in kmeta vidimo uradnike, profesorje in druge inteligente. Zelo malo pa je med njimi naše akademske omladine, čeprav je ona v prvi vrsti poklicana, da se udejstvuje na sokolskem polju, ki je tako obširno, da najde na njem primerno polje udejstvovanja vsakdo, samo če hoče delati.

V vseh dobah in pri vseh narodih je vedno stala omladina na čelu sličnih pokretov, kakor je pri nas sokolski. Nemška akademska omladina je od početka nemškega turnerstva korakala v njegovih prvih vrstah. Ko so se l. 1870. osnavljala v Italiji prva telovadna društva, je bila akademska omladina ona sila, ki je dajala narodu moč, da je ob vaticanskih zidovih zahteval ujedinenje in svobodo Italije. In — ali ni bila na Češkem v šestdesetih letih preteklega stoletja akademska omladina v prvih vrstah onega pokreta, ki je dvignil češki narod iz dve-stoletnega sramotnega suženjstva, da je mogel vzrasti do one visoke stopnje, na kateri se danes nahaja in kateri se vsi čudimo? Pa vendar češka akademska omladina ni vrgla puške v koruzo, še danes je v zelo častnem številu zastopana v prvih vrstah češkoslovaškega Sokolstva; zakaj ona se dobro zaveda, da naš končni cilj še ni dosežen, da je sokolska pot še dolga in težavna, ki zahteva mnogo žrtev.

In pri nas? V prvih letih po prevratu je res omladina navalila v sokolske vrste. Ali te vrste so se kmalu zredčile in danes imamo omladinskih sokolskih delavcev tako malo, da jih v resnici lahko prištevamo med častne izjeme. Kje so pravzaprav vzroki temu, ne bom raziskoval. Vsač naj o tem premišlja sam in naj skuša sam po svojih močeh odstraniti to temno stran.

Ob desetletnici »Jadrana«, ko stopamo v novo dobo našega udejstvovanja, si dovoljujem izreči samo eno:

Prevetrimo naša oblačila od kavarniškega dima, otresimo si s čevljev promenadni prah in prah plesnih dvoran ter stopimo v sokolske telovadnice! Oni pa, ki iz kateregakoli vzroka ne morejo telovaditi, vstopite v vrste sokolskih prosvetnih delavcev, idite med narod in oznanjajte povsod čisti sokolski evangelij, ki je luč, lepota in resnica.

Razširjajte Omladino!

Gledališče.

Takoj od kraja naj omenim, da nimam namena ocenjevati posameznih, v naši Drami uprizorjenih del, ali pa kritizirati in — odklanjati — poedinih igravcev, temveč hočem le nekako po-debatirati o teh zadevah; napisati besedo o vtisih, ki jih odnese ta ali oni gledalec, ko zapuščja predstavo. Zdi se mi namreč, da so poleg mnenj naših — odličnih kritikov — tudi ta mnenja vsaj nekoliko merodajna in vredna upoštevanja. Tu bi me utegnil kdo napačno razumeti, zato podarjam še enkrat: to ni kritika, ampak debata.

Schiller: *Don Carlos*. Režiser: Ciril Debevec.

O delu samem, njega vsebini, aktualnosti v današnji dobi, literarni vrednosti, kakor tudi o upravičenosti in pametnosti uprizoritve v ljubljanskem gledališču se je že dosti pisalo in se po vsej priliki še bo. Manj verjetno pa je, da se bo kdo podrobneje dotaknil režiserja, igravcev, inscenatorja i. dr.

Režija Don Carlosa je za naše razmere skoraj prav dobra. Če omenjam razmere, mislim tu n. pr. na odmerjeno število skušenj, ki je uprav minimalno, dalje na nekatere igravce, ki igrajo po svoje in ne bi iztirili, če bi prišel ne vem kateri režiser; na upravo, ki spriču svojega budžeta ne more nuditi zadostnih sredstev za zunanjo, tehnično opremo predstav i. t. d. Pri Debevecovih režijah se stalno opaža, da se skuša čim bolj poglobiti v notranjost posameznih del. Zunanji efekti so mu postranskega pomena, — seveda ne mislim s tem reči, da jih omalovažuje. On gradi od znotraj na vzven in tu je njegova vrlina. Dela v glavnem z avtorjevim umotvorom, z igravci, ensemblom in šele potem z lučjo, muziko, inscenatorjem, tehničnim osebom itd. (Morda je tudi tu vzrok, da se sem in tja njegova premijera — iz tehničnih ozirov preloži.) — Da bi režiral Don Carlosa prof. Šest, bi muzika sigurno ne izostala in predstava bi se končala najmanj 20 min. prej. — To radi muzike samo zato, ker je zadnje čase prišlo nekako v pravilo, da se pri klasičnih delih uporablja muzika, kar pa seveda nikakor ni slabo ali napak.

IV Don Carlosu se je Debevec zopet pokazal kot prav dober (ne samo — vsega priznanja vreden —) režiser. Škoda, da ni tudi tak igralec.

Manj kot režijsko je Don Carlos uspel igralsko. Med centralnimi osebami: Filipom, Pozo in Carlosom je bil poslednji najboljši. Levarjevega Filipa smo videli že večkrat. To je Herman, Faust, je Othelo če hočete in še kaj drugega. Vedno ista storija. Le ne vem zakaj on toliko vpije in kriči, da ne rečem razgraja, da gre poslušalcem kar mrzel pot po telesu, — seveda se to zgodi samo prvič, — od straha, — pozneje pa se človek temu privadi in ga ne gane več. V tej smeri, kakor še v mnogih drugih Levar najbolj pretirava. Vsekakor bi se moral umiriti in nadomestiti glas z dušo. Njegova molitev v 7 sliki je nemogoča. Tako ne moli niti navaden zemljan, kaj šele kralj kot je bil Filip. II.

Janov Carlos je bil simpatičen kljub temu, da je bil včasih zelo podoben Romeu. V srednjih legah je uprav izvrsten, dočim vpliva v afektnih malo predramatično, preigralsko in zato nenaravno. Jako dober je v prizoru v ječi.

Poza, tretja vodilna oseba, — osebnost tragedije — šepa. Ni dober. Res je, da pridejo kralju, ki je sicer prav dober igralec, vloge enake vrste malokdaj v roke, vendar pa utegne biti tudi res, da si je kralj vzel to vlogo pre malo resno. To ni prav. In prav tu je vzrok, da Poza ne deluje tako, kot si ga je Schiller zamislil. Poza je vloga, ki zahteva izrednega študija in veselja do stvari.

Albo je bil v Skrbniškovi interpretaciji prav dober.

Izvrsten je bil Gregorinov Dominic. Vloga mu leži kar se da. Igralsko je on v tej stvari sigurno najboljši. Fukaj je jasno opaziti, kaj je moči doseči s trudom in marljivostjo pri neveliki vlogi.

Slab je bil Veliki inkvizitor. Mlačen je, ne gane — ne vžge. Kdo bi bil boljši od nezaposlenih ne vem, vendar to stvari ne opravičuje. Seveda je smešno in nelepo označevati Debevca kot — neigralca. Da to ni, je prav dobro pokazal v Grobu neznanega vojaka, kjer je bil v nekaterih prizorih izvrsten.

Med ženskimi vlogami je brez dvoma najboljša kraljica. Šaričeva po pravici vživa svoj sloves.

Prav dobra je tudi princesa Eboli. Tu bi omenil tudi, da je pri eni repriz alternirala z Danilovo gna Bolterjeva in se prav dobro izkazala. Močan talent, lepa oderska pojava in lep glas obetajo mnogo.

Ostali: Marija Vera, Jerman, Danilo (Kaukler), Sanciin i. dr. so se potrudili in pokazali, da jim je mnogo na tem, da čim več doprinešjo k uspehu.

Če se dotaknem še inscenacije, moram pripomniti, da je prof. Vavpotič premalo iznajdljiv. Insencenacije vseh klasičnih del so si med sabo očitno podobne. Res je, da ni denarja, res je pa tudi, da ni pravih, novih idej in mogoče zadostnega veselja in zanimanja za stvar.

Prav dobre in lepe kostume sta napravila g. Horvat in ga Habičeva.

Da zaključim: Uprizoritev Don Carlosa je med uprizoritvami klasičnih del zadnjih let — najboljša. —fič.

Naš pokret.

Iz S. J. S. U. Preporoda.

Preporodova akademija 16. decembra je pokazala veliko delavnost in organizatorično zmožnost društvenega odbora. Delo na organizaciji te dobro uspele prireditve je bilo težko in dolgotrajno ter se je pričelo že v začetku leta, ko si je odbor stavil za glavno nalogo poživljenje dela v sekcijah, da bodo mogle dostojno nastopati na javnih prireditvah. Sta to predvsem pevska in orkestralna, ki sta baš z zadnjo akademijo dosegli svoj največji uspeh. Pod vodstvom agilnega pevovodje tov. Binterja se je pevska sekcija po presledku 2 let zopet dobro razvila in moremo danes mirno trditi, da je preporodov mešani pevski zbor eden najboljših srednješolskih pevskih zborov v Ljubljani. Tudi orkestralna sekcija dobro napreduje pod spretnim vodstvom tov. Dražila. Šahovska sekcija je imela v tem letu že več brzoturnirjev, sedaj pa se igra širši turnir, v katerem tekmuje 20 tovarišev. Po tem turnirju bosta razpisana ožji in glavni turnir, v katerem si bodo merili moči najboljši Preporodovi šahiti. Kulturno-znanstvena sekcija je priredila do sedaj tri sestanke, izmed njih enega v počastitev Vladimirju Gortanu. Grobarska sekcija je za Vse svetnike s podporo mestnega magistrata okrasila grobove zaslužnih mož, pisateljev in narodnega mučenika Endlicherja. Omeniti je treba dramsko sekcijo, ki je že naštudirala eno dramo, s katero misli v kratkem nastopiti. Organizirata se še ping-pong sekcija in ženska sekcija.

V centralnem odboru se opaža velika delavnost, ki se je še povečala z vstopom nekaterih mlajših tovarišev. Knjižnica in čitalnica se vedno širita, tajnik je v stalnih stikih z župo S. J. S. U. za Slovenijo v Celju in centralno upravo S. J. S. U. v Beogradu.

Delo, ki čaka glavni odbor, je veliko in bo zahtevalo mnogo požrtvovalnosti s strani odborov in sekcij. Predvsem se namerava prirediti akademija v proslavo društvene 10-letnice. Za počitnice pa se organizira s pomočjo Starešinske organizacije veliko taborenje, ki bo za članstvo vsekakor privlačno.

Poziv k sotrudištvu »Spomenice«.

Podpisano društvo pripravlja kot naslednik dunajske »Slovenije«, praške »Adrije« in graškega »Tabora« izdanje »Spomenice« o 50letnem delovanju dunajske »Slovenije« in »Adrije« in »Taboru«. Zbornik bo obsegal gradivo vseh važnejših društvenih zapisnikov za drugih 25 let 1895-1919, dalje kritičen pregled o prvih 25 letih; kot 3. poglavje smo si zamislili kratke prispevke bivših Slovenijanov, članov Adrije in Tabora, da očrtajo svojo dobo ali kako aktualnejše vprašanje tiste dobe, bodisi v obliki spominov ali s kritično razpravo.

Vabimo vsakogar, naj sodeluje bodisi s spisom ali vsaj z nasvetom pri »Spomenici«, da bo slika dijaškega življenja pred vojno popolnejša.

Ker sta 1. in 2. del spomenice že pripravljena, vljudno prosimo, da blagovolite poslati prispevke čimprej. Ako želite kake informacije, se obrnite na naslov: J. N. A. D. »Jadran«, Ljubljana, Tomanova ul. 3.

POZIV K SUBSKRIPCiji.

Vse bivše člane Slovenije, Adrije, Tabora in Jadrana prosimo, da priglase subskripcijo za »Spomenico«. Cena ca. 50 Din. Zado- stuje prijava na dopisnici. Denar pošljete potem, ko premete knjigo, a prijavo takoj!

J. n. a. d. »Jadran«.

Čitateljem in naročnikom »Omladine«

Z današnjo številko smo pričeli objavljati kot podlistek Bučarjev potopis »Pri Lužičkih Srbih«, v katerem tov. Bučar na zelo zanimiv način opisuje vtise s svojega študijskega potovanja po srbski Lužici. Del potopisa je bil že v srbohrvaščini objavljen v »Sokolskem Glasniku«, kjer je vzbujal največjo pozornost. Sedaj se nam je posrečilo ves rokopis dobiti za »Omladino«, kjer bomo do konca tega letnika objavili celo delo v slovenščini. Tov. Bučar namerava izdati delo v srbohrvaščini v posebni, bogato ilustrirani knjigi. Ako pa bi bilo dovolj interesentov, smo pripravljene izdati tudi slovensko izdajo, kot ponatis iz »Omladine«. Bogato ilustrirana knjiga bi stala približno Din 25.—. Ker je to prvo večje delo o najmanjšem slovanskem narodu, se nadejamo čimveč naročil. Prednaročila (brez denarja) je treba poslati najkasneje do 15. maja t. l. na uredništvo »Omladine«.

Uredništvo.

Izdaja jugoslovensko napredno akademsko društvo »Jadran« (Puc Boris). — Odgovorni urednik Hrovatin Viktor. — Urejuje redakcijski odsek. — Tiska Narodna tiskarna (Fr. Jezeršek).

Modna trgovina za dame
in gospode

A. Šinkovec nasl.

K. Soss

Ljubljana

18 Mestni trg 19

Knjižarna

Tiskovne zadruga

v Ljubljani

Prešernova ulica šte. 54

se vam priporoča pri nakupu vseh vrst knjig

